

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Ю. Ю. МОСЕЙЧУК

Професійна підготовка майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (ВНЗ) віддзеркалює всі процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, а також через зміст, методи, форми навчання забезпечує майбутнім фахівцям високий рівень професійної готовності до конкретного виду професійної діяльності. Повністю поділяємо позицію О. Сопотницької стосовно того, що „професійна діяльність вчителя фізичної культури безпосередньо проявляється в організації навчально-виховного процесу, актуалізує необхідність розширення соціально-педагогічних, психолого-педагогічних знань, оволодіння практичними вміннями і навичками, підвищує, вимагає творчої ініціативи, загальної та методологічної культури” [11, с. 1].

Як доводять Л. Биковська [2] та В. Коцур [5], у найбільш загальному розумінні професійна підготовка студентів у ВНЗ передбачає цілеспрямовану організацію процесу оволодіння необхідними знаннями і навичками, результатом якого та головною якісною характеристикою є професіоналізм майбутнього фахівця.

Насамперед, варто акцентувати увагу на тому, що нині в освітньому просторі України прийнято та діють низка нормативних документів, які на загальнодержавному рівні декларують світоглядні та правові основи організації підготовки майбутніх фахівців у навчальних закладах різних рівнів акредитації, які зможуть забезпечити, на основі засобів фізичного виховання, високий рівень фізичної культури своїм вихованцям. Зокрема, до складу нормативно-правової бази, що визначає процесуальні параметри професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, відносять Закони України „Про вищу освіту” (2014 р.), „Про фізичну культуру і спорт” (2011 р.), Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту (2004 р.), Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012 р.), Концепцію Загальнодержавної програми „Здоров’я 2020: український вимір” на 2012–2020 роки (2011 р.). У наведених нормативних актах, як доводить В. Лукашук [6], у нормативних документах задекларовано головні правові засади професійної підготовки нової генерації фахівців, які, здобувши вищу освіту, зможуть поставити фізичну культуру та спорт на високі щаблі розвитку.

У процесі дослідження було з’ясовано, що теоретичним та методичним питанням удосконалення національної системи фізичного виховання студентської молоді присвятили свої праці І. Гасюк, Т. Круцевич, А. Кухтій, Б. Шиян та ін. Дисертаційні дослідження українських науковців А. Бабенка, М. Карченкової, К. Дроздової, Є. Жуковського, Л. Іванової, Ю. Мусхаріна, Н. Свірщук, О. Тимошенка, А. Чепелюк та ін. висвітлюють багатоманітні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ. Однак можемо констатувати той факт, що системних досліджень, які б були спрямовані на з’ясування потенціалу неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності „Середня освіта. Фізична культура”, яка б була спрямована на формування у студентів високого рівня культури здоров’я, нами не було виявлено. Цей факт було покладено в основу написання статті.

Мета статті полягає у дослідженні наукових підходів до організації неперервної професійної підготовки студентів, які здобувають освіту, навчаючись на факультетах фізичного виховання. Завдання: 1) проаналізувати загальні психолого-педагогічні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури; 2) обґрунтувати доцільність неперервної освіти у контексті формування у майбутніх фахівців спеціальності „Середня освіта. Фізична культура” високого рівня культури здоров’я.

Погоджуємося з висновком Л. Сущенко [13] про те, що майбутнього фахівця фізичного виховання і спорту необхідно розглядати як „особистість, яка цілеспрямовано здобуває у вищих навчальних закладах спеціальність, що пов’язана з організацією навчально-виховного процесу щодо підтримки певного рівня фізичної культури населення або спрямована на досягнення вищих спортивних результатів на олімпійській, світовій чи регіональній аренах у командному або індивідуальному вимірах” [13, с. 211].

Вивчаючи теоретико-методологічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, Л. Сущенко [12] прийшла до думки, що вона повинна охоплювати три взаємопов'язані складові:

- професійну (підготовка майбутніх фахівців до опанування професійними знаннями, виконання професійних функцій, оволодіння конкретними видами професійної діяльності);
- особистісну (підготовка до професійного самовизначення, професійної самореалізації та професійної самоактуалізації впродовж життя);
- технологічну (використання технологій професійного вдосконалення в конкретному виді спорту).

Аналізуючи педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту, Н. Башавець [1] довела, що знання посідають головну роль у змісті підготовки студентів у ВНЗ. На думку В. Наумчука [8], найбільш значущими показниками, які характеризують професійну підготовку майбутніх фахівців, необхідно визнати якість знань, розвиток на високому рівні вмінь, належну спортивно-технічну підготовку, активну участь у громадському житті, любов до дітей та своєї професії. Названі показники дають можливість об'єктивно визначити рівень професійної підготовки студентів до реалізації професійної діяльності в якості вчителя фізичної культури.

Отже, у найбільш загальному контексті, професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури і спорту – доволі складний процес, який характеризується обґрунтованими засадами формування у студентів професіоналізму, завдяки якому вони будуть конкурентоспроможними на ринку праці. Професійна підготовка базується на науково обґрунтованій системі суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів і професорсько-викладацького складу ВНЗ. Професійну підготовку майбутнього фахівця можна розглядати як багатоаспектний процес, що охоплює світоглядно-ціннісні установки, сформовану мотиваційну сферу, комплекс теоретичних знань, умінь та навичок, а також особистісні риси та властивості, які дадуть змогу у майбутньому кваліфіковано здійснювати професійну діяльність без втрат для психічного й фізичного здоров'я.

Зазначимо, що у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури, у нашому баченні, чільне місце має посідати сформована належним чином культура здоров'я. Саме здоров'я вважається запорукою благополуччя суспільства. «В Україні стан здоров'я населення, особливо молоді, дедалі більше набуває загрозливого характеру з погляду життєздатності та безпеки нації» [7, с. 6]. У своєму дослідженні ми виходили з тих міркувань, що учитель фізичної культури, займаючись фізичним вихованням, повинен мати належну культуру здоров'я, щоб особистим прикладом надихати своїх учнів. З огляду на наведені факти, необхідно запровадження системного та виваженого підходу до процесу формування високого рівня культури здоров'я, що має відбуватися цілеспрямовано та неперервно у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

Вважаємо, що освіта, яка триває протягом усього життя, у контексті формування культури здоров'я, зможе забезпечити майбутнім фахівцям особистісне зростання, а також високий рівень соціальної адаптації в соціумі. Підкріплення такої своєї позиції ми знайшли у „Хартії про ціложиттєве навчання” [14]. У цьому документі задекларовано, що набувати нові знання та компетентності, опановувати нові технології, розуміти нове інформаційне довкілля особа може впродовж усього свого життя. Таким чином, навчання протягом життя, тобто неперервна професійна підготовка, може забезпечити майбутнім учителям фізичної культури не лише належні можливості для збереження і зміцнення свого власного здоров'я, а й дозволить отримати затребуваність на ринку праці. У найбільш загальному аспекті реалізація неперервності освіти пов'язана із можливістю максимально повної інтеграції інформації на індивідуально-особистісному рівні у певній логічній послідовності.

У процесі дослідження ми прийшли до розуміння того факту, що з психолого-педагогічної точки зору для того, щоб майбутні фахівці були готовими до професійної діяльності, що охоплює культуру здоров'я, вони повинні пройти професійну підготовку, здобувши освіту. Сутність такої професійної підготовки зводиться до:

- 1) процесу викладання (передача викладачем відповідних знань та формування вмінь і навичок);
- 2) процесу учіння (оволодіння самим студентом знаннями, вміннями, навичками);
- 3) результату (кінцевий продукт – готовність до професійної діяльності). Все це можливо досягнути лише на основі запровадження неперервності професійної підготовки.

Розглянемо загальні теоретичні засади неперервності освітньої діяльності. Так, на основі аналізу публікації Н. Ничкало [9], встановлено, що неперервна освіта реалізується шляхом:

- формування потреби й здатності особистості до самонавчання та саморозвитку протягом здобуття вищої освіти;
- розробки інтегрованих навчальних планів та програм для професійної підготовки кваліфікованих фахівців;

- оптимізації системи перепідготовки фахівців і підвищення їхнього фахового рівня;
- створення системи навчальних закладів для забезпечення освіти дорослих відповідно до потреб особистості та ринку праці.

Зазначимо, що усі висвітлені шляхи є доступними і в організації навчання майбутніх учителів фізичної культури на основі концепції неперервної освіти у контексті формування у них належного рівня культури здоров'я.

Відмітимо той факт, що нині завдання неперервної освіти передбачає створення необхідних умов для особистого та професійного розвитку людини під час її освіти. Погоджуємося із І. Зязюном [4] у тому, що для забезпечення неперервності освітнього процесу доцільно узгодити перехід від етапу загальної освіти до вищої освіти, налагодити взаємозв'язок між результатами вузівської освіти і змістом подальшого підвищення кваліфікації.

На основі проведеного семантичного аналізу дисертаційного дослідження А. Райцева [10] встановлено, що педагогічній концепції організації неперервності процесу навчання притаманна цілісність, суть якої можна трактувати через такі поняття, як: прогностичність, гнучкість та спадкоємність. Отже, прогностичність передбачає зорієнтованість освіти на перспективні запити і потреби особистості як в матеріальній, так і в духовній сфері розвитку. У цілому прогностичність спрямована на забезпечення особистісного та професійного розвитку фахівця. У цілому, прогностичність базується на внесенні своєчасних коректив у навчальні плани та програми, а також розробці прогностичної моделі випускників ВНЗ (ОКХ „бакалавр”, ОКХ „магістр”). Гнучкість, насамперед, пов'язана з відкритістю освітнього простору та різноманітністю існування всіх типів навчальних закладів та форм навчально-пізнавальної діяльності. А от як спадкоємність припускає поступовий перехід від одного освітнього ступеня до іншого на основі послідовності зміни вимог до обсягу знань, умінь і навичок. Спадкоємність дозволяє охарактеризувати освітній процес через органічний зв'язок змісту, методів і форм навчання.

З методологічної позиції у контексті неперервності формування культури здоров'я доцільно спочатку охопити освітою учнів профільних класів у загальноосвітніх навчальних закладах чи ліцеїв, або коледжів при ВНЗ, пізніше освітній процес у ВНЗ та здобуття студентами ОКР „бакалавр”, а потім необхідно дати можливість вдосконалити знання, уміння та навички студентам під час навчання у магістратурі, а також активно продовжувати цей процес під час професійного вдосконалення учителів на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти. Таким чином, ми зможемо забезпечити „вертикальну” та „горизонтальну” інтеграцію та гнучкість усієї системи формування культури здоров'я у контексті її неперервності.

У нашому баченні педагогічна концепція неперервності професійної підготовки буде дієвою за умови, коли відбудуться такі процеси, як:

- запровадження неперервності й наступності освіти;
- використання педагогічного супроводу та психолого-педагогічної підтримки особистості з боку викладацького корпусу у ВНЗ під час здобуття освіти;
- оптимальне поєднання теоретичної та практичної складової під час навчання;
- узгодження традиційних підходів до освітнього процесу із педагогічними інноваціями.

Вважаємо, що проблема неперервності процесу формування культури здоров'я має розглядатися на основі перспективи поступового нарощування повноти та об'єму інформативно-змістового простору на кожному ступені неперервної освіти. Орієнтиром під час професійної підготовки студентів повинен бути пріоритет формування професіоналізму у сфері культури здоров'я і можливості його наповнення у відповідності із теоретичним і практичним досвідом, який вони здобувають. А саме, у цьому контексті вважаємо за доцільне суттєво вдосконалити навчально-методичне забезпечення таких навчальних дисциплін як „Загальна теорія здоров'я” (4 кредити, 7 семестр), „Основи здорового способу життя” (4 кредити, 8 семестр)), що дозволяє визначити ефективність формування культури здоров'я у процесі неперервної професійної підготовки майбутніх бакалаврів з урахуванням особливостей професії учителя фізичної культури. Зокрема, майбутнім бакалаврам буде запропоновано розробку власних проєктів, які спрямовані на вдосконалення когнітивного та конативного складника культури здоров'я на основі використання сучасних інформаційних технологій та засобів фізичної культури. Такі завдання спонукатимуть майбутніх учителів фізичної культури до творчого підходу та опанування креативними способами збереження та зміцнення здоров'я.

Під час навчання магістрів вважаємо за необхідне також внести корективи в організацію освітнього процесу. Зокрема, магістрам спеціальності „014. Середня освіта. Фізична культура”, які здобувають кваліфікацію „Магістр освіти. Вчитель фізичної культури, організатор спортивно-масової роботи, туристичної роботи” протягом 1,5 років навчання буде запропоновано вивчення такої навчальної дисципліни, як „Наукові засади здорового способу життя” (3 кредити, 3 семестр), що належить до циклу обов'язкових. Магістранти з метою поглиблення теоретичних знань та вдосконалення практичних умінь і навичок мають можливість серед навчальних дисциплін за вибором обрати такі, як: „Сучасні методи діагностики здоров'я” (3 кредити, 2 семестр); „Сучасні

фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні” (4 кредити, 3 семестр); „Основи оздоровчого харчування” (3 кредити, 3 семестр).

Погоджуємося із висновком, запропонованим С. Дружіловим [3], у тому, що у процесі неперервної професійної підготовки майбутнім фахівцям має бути забезпечено максимальні можливості для досягнення високого рівня професійної компетентності. У контексті нашого дослідження вважаємо доволі інформативним підхід науковця до виокремлення стадій компетентності, які може пройти майбутніх фахівців під час професійної підготовки. Зокрема, автор визначив чотири стадії компетентності, які характеризують професійну підготовку. Представимо нашу інтерпретацію цих стадій.

Перша стадія – „несвідома компетентність” – передбачає, що в особі немає необхідних знань, умінь та навичок, причому цей факт чітко усвідомлюється. Ця стадія характеризується такою самооцінкою „Я не знаю, що я не знаю”. Вважаємо, що стадія несвідомої компетентності характерна, в переважній більшості, для випускників середніх навчальних закладів, які готуються стати абітурієнтами та мають лише часткові знання з культури здоров'я та не мають практичних навичок щодо його зміцнення та збереження. Однак вони уже цілеспрямовано вибрали фах учителя фізичної культури та мають намір вступати в університети на факультети фізичної культури. Зазвичай такі школярі вибирають у старших класах напрям навчального процесу, який пов'язаний із поглибленим займанням спортом.

Друга стадія носить назву „свідома некомпетентність”. Вона характерна тим, що особистість усвідомлює, що й не вистачає професійних знань у тому напрямку, який обрано. Для цієї стадії властива формула „Я знаю, що не знаю”. На стадії свідомої некомпетентності суб'єкти повною мірою усвідомлюють свою професійну некомпетентність. Такий стан спричиняє підвищення у них внутрішньої мотивації для набуття знань і вмінь із культури здоров'я. На цій стадії перебувають студенти ОКР „бакалавр”, які навчаються на першому – другому курсах університетів, а тому мають лише опосередковані та загальні знання з фізичної культури у цілому та з культури здоров'я зокрема.

Встановлено, що третя стадія під назвою „свідома компетентність” передбачає те, що особистість чітко усвідомлює зміст професійних знань, розуміє потребу сформованості практичних умінь та навичок й частково вже їх сформуvala, а тому може ефективно застосовувати, володіє професійним потенціалом та професійною спрямованістю, має відповідні ціннісні орієнтації й ідеали щодо культури здоров'я. Для цієї стадії характерна самооцінка за такою формулою „Я знаю, що я знаю”. Вважаємо, що, за умови цілеспрямованої діяльності, майбутні вчителі фізичної культури, що здобули ОКР „магістр”, мають змогу досягнути цієї стадії компетентності ще під час навчання у ВНЗ.

Четверта стадія – „безсвідома” (автоматична) компетентність” – можлива лише тоді, коли професійні навички повністю інтегровані та вбудовані у свідому професійну поведінку. Вбачаємо, що такий рівень компетентності у культурі здоров'я має можливість здобути вчитель фізичної культури у системі післядипломного навчання та на основі тривалої практичної діяльності на своєму робочому місці. Цей рівень притаманний для фахівців, які мають 3–5 років стажу роботи й свідомо переконані у необхідності збереження та зміцнення власного здоров'я, практично вміють це робити та підтримують у такому прагненні своїх вихованців, виховуючи у них культуру здоров'я. У нашому розумінні ця стадія характеризує рівень майстерності фахівця.

У нашому розумінні, концепція неперервності професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у контексті формування у них високого рівня культури здоров'я полягає не стільки в організації неперервного освітнього процесу, скільки в цілеспрямованому та поступовому поєднанні окремих стадій компетентності, які б змогли привести до максимального ефекту та забезпечили б високий рівень професіоналізму майбутньому фахівцеві у діяльності, яка передбачає збереження й зміцнення здоров'я.

Проаналізовані теоретико-методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у контексті збереження та зміцнення здоров'я на сучасному етапі розглядається як важливий інструмент формування професіоналізму. У контексті ефективної організації освітнього процесу першочерговим вважаємо проектування цілісної системи організації освітнього процесу, яка дасть можливість особистості зробити вагомий крок у професійному становленні, вдосконалив навички самоосвітньої діяльності та дозволить можливість досягнути високого рівня культури здоров'я.

У процесі дослідження ми дійшли до усвідомлення того, що професійна підготовка фахівців у ВНЗ повинна бути спрямована на здобуття ними ґрунтовних і фундаментальних знань, формування вмінь й навичок з обраної професії, а також студенти повинні під час навчання повинні розвинути мотиваційну сферу, особистісні соціально-значущі якості, які дозволяють їм кваліфіковано виконувати професійні обов'язки. Професійна підготовка студентів у ВНЗ повинна бути неперервною та базуватися на етапному здобутті освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”, а пізніше „магістр”. У контексті формування у майбутніх фахівців спеціальності „Середня освіта.

Фізична культура” високого рівня культури здоров’я пропонуємо, насамперед, удосконалити навчально-методичне забезпечення освітнього процесу.

Наші наступні публікації будуть присвячені висвітленню практичних механізмів реалізації системи формування культури здоров’я майбутніх учителів фізичної культури у процесі неперервної професійної підготовки засобами фізичного виховання.

Список використаної літератури:

1. Башавець Н. А. Педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту / Н. А. Башавець // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка / Чернігівський нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – Вип. 102, т. 2. – С. 324–326.
2. Биковська Л. Фізична культура як основа здорового способу життя / Л. Биковська, Я. Шпоренко // Фізичне виховання в школі. – 2009. – № 4. – С. 46–48.
3. Дружилов С. А. Становление профессионализма как процесс формирования концептуальной модели профессиональной деятельности / С. А. Дружилов // Журнал прикладной психологии / гл. ред. А. В. Сухарев. – 2004. – №6. – С. 56–60.
4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти [Електронний ресурс] / І. А. Зязюн. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7596/97/>. – Загол. з екрана.
5. Коцур В. Наукова, освітня, просвітницька місія університету / В. Коцур // Рідна школа. – 2012. – № 11. – С. 3–9.
6. Лукашук В. І. Аналіз нормативно-правової бази функціонування фізичної культури у ВНЗ / В. І. Лукашук // „SOCIOПРОСТІР: Міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи”. – 2012. – № 3. – С. 46–52.
7. Міхеєнко О. І. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців зі здоров’я людини до застосування здоров’язміцнювальних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Олександр Іванович Міхеєнко; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2016. – 491 с.
8. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Володимир Іванович Наумчук; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2002. – 232 с.
9. Ничкало Н. Г. Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць / за ред. І. Я. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К., 2001. – Ч. І. – С. 35–43.
10. Райцев А. В. Развитие профессиональной компетентности студентов в образовательной системе современного вуза : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Райцев Анатолий Васильевич. – Санкт-Петербург, 2004 – 309 с.
11. Сопотницька О.В. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту : автореф. дис. .... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Олена Валеріївна Сопотницька; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. – Хмельницький, 2016. – 20 с.
12. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2003. – 442 с.
13. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Людмила Петрівна Сущенко. – К., 2004. – 489 с.
14. Хартія про ціложиттєве навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eu-edu.org/news/info/87>. – Загол. з екрана.